

Narodi ostaju, režimi se mijenjaju: zbornik radova o 100. obljetnici rođenja mons. Bože Milanovića (1890. – 1980.) sa simpozija održanog u Zagrebu i Pazinu 11. – 13. listopada 1990., ur. Ilija Jakovljević, Pazin: Josip Turčinović d. o. o. – Porečka i Pulska biskupija, 2010., 256 str.

Zbornik radova o Boži Milanoviću naslova *Narodi ostaju, režimi se mijenjaju*, izdan ujesen 2010., zainteresiranoj javnosti i u međuvremenu stasalim generacijama podastire radove sa znanstvenog skupa, održanog dvadeset godina ranije, u vrijeme zahuktalih demokratskih promjena. Neuobičajen dvodesetljetni odmak ostao je bez objašnjenja na stranicama, ili bar koricama, publikacije te o razlozima zaintrigirani čitatelj može samo nagađati. Uostalom, specifično vrijeme u kojem je održan spomenuti skup, dakle nedugo po prvim višestranačkim izborima, ali i nedugo prije početka oružanih sukoba i stradanja koja će obilježiti prve godine hrvatske samostalnosti, uočljivo je u sadržaju pozdravnih govora (str. 5 – 19) koja su održali Antun Hek, tadašnji predsjednik Istarskog književnog društva »Juraj Dobrila« (7), Žarko Domljan, prvi predsjednik Hrvatskog sabora (8 – 11), mons. Antun Bogetić, onodobni biskup porečki i pulski (12), akademik Andre Mohorovičić (13 – 15), Galijano Labinjan kao potpredsjednik Organizacijskog odbora (16 – 17) te mons. Josip Pavlišić, nadbiskup riječko-senjski u miru (18 – 19).

Zbornik je podijeljen u pet cjelina, a nakon prve koja se sastoji od navedenih pozdravnih govora, slijedi ona u kojoj su sakupljeni znanstveni radovi sa simpozija u Zagrebu (21 – 47). Ta je cjelina otvorena tekstom Andre Mohorovičića »Mons. Božo Milanović – ličnost u kontinuitetu povijesti Istre« (23 – 28). Ogljed sintetskog karaktera prvenstveno je pokušaj sažetog opisa Milanovićeve uloge »u kontekstu cjelokupne povijesno-kulturne baštine Istre«, a slično je zamišljeno i izlaganje Josipa Bratulića, naslovljeno »Juraj Dobrila i Božo Milanović u kršćanskoj tradiciji Istre« (29 – 35). Pozivajući se na kršćansko i glagoljaško nasljeđe, autor unutar širokih okvira hrvatske prošlosti na istarskom tlu naznačuje kontinuitet u djelovanju dvojice istaknutih predstavnika kršćanstva i narodnjaštva, biskupa Dobrele i mons. Milanovića. U radu Tomislava Šagi-Bunića »Mons. Božo Milanović – počasni doktor teologije Katoličkog bogoslovnog fakulteta u Zagrebu« (36 – 38) obrazložena je motivacija vodstva ove visoke znanstveno-teološke ustanove pri podjeli počasnog doktorata Boži Milanoviću. Razvidno je kako se odluka temeljila na Milanovićevim zaslugama u svećeničkom, kulturnom i nacionalnom radu. Izlaganja sa skupa u Zagrebu zaključuje Mile Bogović, analizom naslovljenom »Historiografsko djelo Bože Milanovića« (39 – 47). Osim objavljenim djelima, autor se poslužio i, do 1990. neobjavljenim, dijelovima rukopisa u četiri sveska, naslovljenog *Povijest istarskih Hrvata*.

Najopsežnija cjelina, »Znanstveni radovi sa simpozija u Pazinu« (49 – 198), obuhvaća četrnaest raznorodnih radova, a otvara ju tekst Mirjane Strčić »Svećenici u hrvatskoj narodnoj preporodnoj književnosti Istre i kvarnerskih otoka« (51 – 59), posvećen književnom djelovanju hrvatskih svećenika od prve polovice 19. stoljeća do 1914. godine. Rad Antuna Bozanića »O značenju Bože Milanovića za katoličku akciju početkom XX. stoljeća« (60 – 66) govori o samim počecima Milanovićeva javnog djelovanja u godinama

pred Prvi svjetski rat. U vrijeme sve očitije napetosti među pristalicama liberalnih ideja i njihovih oponenta vjernih kršćanskim načelima, mladi se bogoslov Milanović aktivirao unutar hrvatskog katoličkog pokreta u Istri, predvođenog krčkim biskupom Mahničem. Razmjerno opsežni članci Marija Mikolića, »Svećenstvo Istre u diplomatskoj aktivnosti za sjedinjenje Istre s Jugoslavijom 1945. – 1946. godine« (67 – 83), i Antuna Girona, »Prilog proučavanju uloge svećenstva u NOP-u Istre« (84 – 103), uglavnom se nadopunjuju u svjedočanstvima o promišljenu Milanovićevu postupanju tijekom rata i poraća, a posebno o iznimno osjetljivom odnosu s partizanskim pokretom i, kasnije, novouspostavljenom komunističkom vlašću. Tekst Mladena Juvenala Milohanića, naslovljen »Dr. Božo Milanović u crkvenim arhivima« (104 – 108) svjedoči o iscrpnom istraživanju, provedenom u župnim uredima Kringe i Pićna, kao i arhivima Bečke nadbiskupije, Tršćanske te Porečke i Pulske biskupije. Opsegom nevelik, ovaj će članak, uz sljedeći, iz pera Jakova Jelinčića, naslovljen »Rukopisna ostavština monsinjora Bože Milanovića« (109 – 119), nesumnjivo biti od nemjerljive koristi budućim istraživačima s Milanovićem povezanih tema. Uobičajeno prepoznatljiv stil Miroslava Bertose urodio je zanimljivim prisjećanjem na vrijeme kad se, kao mlad predavač na pulskoj Pedagoškoj akademiji i povjesničar koji je upravo započinjao istraživački rad, upoznao s već vremešnim Milanovićem. Odabrani primjeri »Iz moje prepiske s mons. Božom Milanovićem« (120 – 127) svjedoče o nesebičnim Monsinjorovim poticajima perspektivnom mladiću u kojem je prepoznao harnog proučavatelja raznorodnih tema iz istarskog novovjekovlja. Franjo Velčić čitateljima je približio »Dvije istarske teme iz autobiografskog rukopisa dr. Ante Pilepića, Milanovićeva suvremenika« (128 – 139). Pilepić, svećenik Krčke biskupije, razmjernu je pažnju u svom neobjavljenom rukopisu, među ostalim, posvetio zalaganju krčkog Pomorskog društva za otvaranje nautičke škole u Istri s hrvatskim nastavnim jezikom neposredno pred raspad Austro-Ugarske Monarhije te vlastitom zatočeništvu na Siciliji tijekom 1919. godine. Članak Antona Benvina »Rad Bože Milanovića na molitveniku »Oče, budi volja tvoja«« (140 – 146) uvjerljiv je prilog tvrdnji kako djelatnost biskupa Dobrile i Milanovićevo pregalaštvo, uz uvažavanje različitih okolnosti i nezanemarivog vremenskog razmaka, dijele istu želju za očuvanjem narodne svijesti i uloge Katoličke crkve među istarskim Hrvatima. Tekstovi koji slijede uglavnom povezuju autorske interese s objavljenim Milanovićevim djelima. Tako je Benjamin Bartolić predstavio »Gospodarstvo u djelima mons. Bože Milanovića« (148 – 155), Božo Jakovljević »Školstvo Bužeštine u radovima mons. Bože Milanovića« (156 – 168), Julijano Sokolić »Područje Cresa i Lošinja u djelima Bože Milanovića« (169 – 175), a Darinko Munić ukazao je na mjesto koje zauzimaju »Kastav i Kastavština u djelu mons. Bože Milanovića« (176 – 191). Cjelinu zatvara Marijan Kancijanić, prilogom »Mons. Božo Milanović i njegova djelatnost među svećenicima, vjerskim i narodnim preporoditeljima Istre« (192 – 198).

Kako je skup o Milanoviću održan deset godina po njegovoj smrti, sjećanja na ovog zaslužnog svećenika bila su još vrlo živa, a dio njih okupljen je u cjelini »Uspomene« (199 – 223) koja sadrži priloge Berarda Barčića (201 – 205), Ante Sironića (206 – 209), Ivana Bartolića (210 – 215) i Marijana Jelenića (216 – 223). Životni i nimalo patetični, ovi su zapisi korisna nadopuna znanstvenim radovima koji im prethode. Jednako je korisna i

posljednja cjelina, »Prilozi« (226 – 254), koja obuhvaća četrdesetak fotografija i desetak faksimila. K tome valja napomenuti kako se na raznim mjestima unutar korica *Zbornika* nalazi nemali broj fotografija, povezanih s već spomenutim tekstovima.

Zbornik o mons. Milanoviću neizbježno je dokument vremena u kojem je nastajao. Ne treba, primjerice, uložiti prevelik trud u otkrivanje koncepcijskih podudarnosti sa zbornikom *Istarski preporoditelj Juraj Dobrila 1812. – 1882.* iz 1985. godine, a već je spomenut i odjek osobitog trenutka u hrvatskoj povijesti, odnosno konačnog raskida s jugoslavenskom državnom zajednicom i stjecanja državne samostalnosti. Sadržajno, izdanje se ne razlikuje suviše od većine obljetničarskih tiskovina, nastalih kao pisano svjedočanstvo o održanim znanstvenim skupovima: desetak korisnih i uistinu zanimljivih tekstova uglavljeno je među, po prilici, jednak broj rutinski odrađenih, neinventivnih tekstova. Dobronamjerni će čitatelj svakako naglasak staviti na one prve, koji će svoje parnjake po kvaliteti bez sumnje pronaći u budućem zborniku s drugog znanstvenog skupa o Milanoviću, održanog u Pazinu krajem 2010. godine.

Mihovil Dabo